

ACAȚIU BARCSAI DE BÂRCEA MARE, ULTIMUL BAN AL
LUGOJULUI ȘI CARANSEBEȘULUI
(26 DECEMBRIE 1644 – 14 SEPTEMBRIE 1658)

Sorin Bulboacă*

Cuvinte cheie: Banat, personalitate, prerogative, calvinism, diplomație

Keywords: Banat, personality, prerogatives, calvinism, diplomacy

Acațiu Barcsai de Bârcea Mare¹ provenea dintr-o familie de mici nobili români din regiunea Hunedoarei, fratele său Andrei ajungând căpitan al Făgărașului iar sora sa, Ana Barcsai, s-a măritat cu un nobil român hațegan, Petru Burda², care în 1641-1642 a devenit vicecomitele comitatului Hunedoarei.

S-a remarcat ca un diplomat de carieră, cunoscând ideile cuprinse în celebra lucrare *Principele* a lui Machiavelli, pe care a citit-o de mai multe ori, fără a fi însă de acord cu principiile expuse acolo³. Diplomat abil, avantajat și de cunoașterea limbii române, Acațiu Barcsai a adus reale servicii principilor Gheorghe Rakoczy I și II, în raporturile acestora cu domnii români Matei Basarab, Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan, dar și cu Poarta otomană. A negociat cu Vasile Lupu, domnul Moldovei, diverse proiecte politice: un posibil tratat între voievodul Moldovei și Matei Basarab (20 august 1638); perspectivele unei căsătorii între Maria, fiica mai mare a domnului Moldovei, și Sigismund,

---

*Universitatea de Vest *Vasile Goldiș* Arad, e-mail: sorin_bulboaca@yahoo.com

¹ Frigyes Pesty, *Krassó vármegye története*, IV, Budapesta, 1883, p. 340, 349, 352–384; Andrei Veress, *Epistolae et acta Generalis Georgii Basta*, X, p. 204–206; *Monumenta Comitialia Regni Transsylvaniae*, XI, 1866, p. 162; Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, IX/1, București, 1897, p. 69–70; Ioan Lupaș, *Principele ardelean Acațiu Barcsai și mitropolitul Sava Brancovici(1658-1661)*, în *AARMSI*, Seria II, XXXX, 1912-1913, p. 566-585.

² Magyar Országos Levéltár (Arhivele Naționale Maghiare), P. 102/24.

³ Susana Andea, *Transilvania, Țara Românească și Moldova. Legături politice (1656–1688)*, Cluj-Napoca, 1996, p. 104-110.

fiul mezin al principelui Gheorghe Rakoczy I (12 august 1643-28 ianuarie 1644), precum și un posibil tratat de alianță moldo-ardelean (2 decembrie 1643).

În 1644, pentru a urgenta obținerea unui sprijin militar din Moldova în campania antihabsburgică întreprinsă de Gheorghe Rakoczy I, în cadrul războiului de 30 de ani, principele l-a trimis pe banul Acațiu Barcsai la Iași să negocieze cu Vasile Lupu, care a oferit 700 de oșteni ca ajutor în luptele împotriva armatei imperiale din Ungaria Superioară⁴.

Banul Acațiu Barcsai se bucură de prețuirea și încrederea principelui Gheorghe Rakoczy, devenindu-i sfetnic de taină⁵ și consilier intim⁶. În 1645, banului Barcsai i se încredința misiunea de a-l reprezenta pe principele ardelean la nunta domniței Maria, fiica lui Vasile Lupu, cu nobilul lituanian Janus Radziwill⁷, alături de generalul Ioan Kemeny și nobilul Ștefan Mariaș.

Barcsai a susținut ideea unei confederații a Țărilor Române care să aibă un pronunțat caracter defensiv. Demersurile sale diplomatice din anii 1638–1645 demonstrează că nu numai intenția realizării unui sistem de alianțe politice, ci și dorința extinderii influenței principelui transilvănean la sud și est de Carpați, care se visa suveranul țărilor românești extracarpatică⁸.

Banul Acațiu Barcsai a plecat în 10 cazuri pentru acordarea nobilității și a blazonului unor persoane din banatul Lugojului și Caransebeșului: diacul Ioan Thuri, prim-castelan al Lugojului (1647)⁹, Martin și Ioan Pascotă din Lugoj (1647)¹⁰, Martin și Ioan Nagy din Caransebeș¹¹, foștii iobagi Andrei, Ioan și Nicolae Ștefan din Lugoj (1651)¹², dascălul Valentin Nyiressi din Lugoj (1651)¹³, Ioan Luca din Lugoj (1652)¹⁴, Dimitrie Călina din Caransebeș (1652)¹⁵,

⁴ *Istoria Românilor*, V, București, 2003, p. 194.

⁵ Andrei Veress, *op. cit.*, X, 1938, p. 32–34, 139–141, 157–159, 162–164, 166–168; Costin Feneșan, *Diplome de înnobilitare și blazon din Banat (secolele XVI-XVII)*, Timișoara, 2007, p. 203–205, doc. 50 (din 8 martie 1655): principele Gheorghe Rakoczy al II-lea îl numește „consilierul nostru de taină, credincios nouă sincer iubit” (*consiliarii nostri intimi... fidelis nobis sincere dilecti*).

⁶ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 195–197, doc. 45 (din 6 martie 1652).

⁷ *Călători străini despre Țările Române*, V, București, 1973, p. 135, 647.

⁸ Dragoș-Lucian Țigău, *Banii de Caransebeș și Lugoj. Considerații asupra atribuțiilor și competențelor acestora*, în *SMIM*, XVI, 1998, p. 233.

⁹ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 144–146, doc. 27.

¹⁰ *Ibidem*, p. 148–151, doc. 29.

¹¹ *Ibidem*, p. 155–157, doc. 31.

¹² *Ibidem*, p. 188–190, doc. 42.

¹³ *Ibidem*, p. 191–193, doc. 43..

¹⁴ *Ibidem*, p. 194, doc. 44.

¹⁵ *Ibidem*, p. 195–198, doc. 45.

Gabriel Szirmai din Caransebeș (1653)¹⁶, Toma Kulcsar din Caransebeș (1655)¹⁷, Francisc, Mihai și Ioan Bardi din Caransebeș (1655)¹⁸.

În 1650 Acațiu Barcsai îndeplinea și funcția de comite suprem al comitatului Hunedoarei¹⁹, menționat ca atare în 1651, 1652, în 1653²⁰ și în 1655.

Acațiu Barcsai a îndeplinit și o misiune diplomatică la Istanbul în octombrie 1654 și a fost numit de Gheorghe Rakoczy al II-lea în calitate de membru în comitetul locuitor ce a condus Transilvania în absența principelui plecat în expediția militară din Polonia (1657)²¹. Acațiu Barcsai a cultivat legături și cu unii boieri din Moldova și Țara Românească, ca de pildă marele logofăt Gheorghe Ștefan, viitorul domn al Moldovei din anii 1653 – 1658²², care-l numea Bocea Ionaș²³.

Acațiu Barcsai a îndeplinit și funcția de președinte al Tablei princiare (al Tablei de judecată); a deținut această dregătorie în 1653²⁴ și 1655–1657²⁵. Banul Acațiu Barcsai a participat ca membru în comisia de revizuire a *Constituțiilor Aprobate ale Transilvaniei* (în 1653)²⁶.

În iulie 1655, prin intermediul lui Ioan Boroș, comandantul armatei transilvănene din Țara Românească, Constantin Șerban Basarab îl ruga pe principele Gheorghe Rakoczy al II-lea să-l trimită pe banul Acațiu Barcsai cu 1000 de oșteni în părțile Jiului, pentru a-i urmări pe seimenii rebeli²⁷.

Banul Acațiu Barcsai a fost un calvin înflăcărat care, în 1644, a oprit finalizarea construcției bisericii catolice din Slatina de Timiș²⁸ și a susținut

¹⁶ *Ibidem*, p. 200, doc. 47.

¹⁷ *Ibidem*, p. 203-205, doc. 50.

¹⁸ *Ibidem*, p. 206, doc. 51.

¹⁹ Idem, *Documente medievale bănățene (1440-1653)*, Timișoara, 1981, p. 198 – 199, doc. 50.

²⁰ *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei (1653)*, editor Liviu Marcu, Cluj-Napoca, 1997, p. 246.

²¹ Susana Andea, *op. cit.*, p. 110 – 111.

²² *Ibidem*, p. 111.

²³ Hurmuzaki, *op. cit.*, XV, p.1263.

²⁴ Costin Feneșan, *Diplome de înnobilitare*, p. 200, doc. 47 (din 18 ianuarie 1653).

²⁵ *Istoria Românilor*, V, București, 2003, p. 706.

²⁶ *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei (1653)*, p. 21, 246 – 247.

²⁷ „Mă roagă voievodul și boierii ca Măria Ta să scrii domnului Acațiu Barcsai, ca să trimită în munți, în valea Jiului, măcar 1000 de oameni, iar Măria Ta să vestești câteva porunci, care să fie răspândite printre lotri” - *Călători străini*, V, p. 525.

²⁸ Doru Radosav, *Cultură și umanism în Banat. Secolul XVII*, Timișoara, 2003, p. 140.

financiar tipărirea unor cărți de cult în limba română, de factură calvină²⁹. Astfel, Ștefan Fogarași, pastor calvin din Lugoj, a tradus în românește *Catehismul calvinesc* al profesorului Alstedius, pe care l-a tipărit la Alba Iulia în 1648 cu litere latine și ortografie maghiară, pe cheltuiala lui Acațiu Barcsai, banul Lugoșului și Caransebeșului³⁰. Prefața este dedicată lui Acațiu Barcsai, prezentat în lucrare ca „mare ban al Lugoșului și Caransebeșului”³¹. Școlile româno-calvine din Caransebeș și Lugoj au beneficiat de ajutoare financiare și de „părinteasca grijă” a banului Acațiu Barcsai³².

În conjunctura politico-militară extrem de complicată și dificilă din 1657–1658, la inițiativa Porții, banul Acațiu Barcsai devine principe al Transilvaniei (septembrie 1658-decembrie 1660), fiind obligat de turci să cedeze Imperiului otoman cetățile Lugoj, Caransebeș, cu teritoriul banatului³³. Banul Acațiu Barcsai a refuzat, la început, demnitatea de principe dar marele vizir și-a impus voința. În ziua de 4 septembrie 1658 marele vizir Kuprulu i-a dăruit lui Barcsai, după obicei, caftanul domnesc, o cucă împodobită cu pene înalte, un buzdugan și un cal cu harnașament bogat și l-a trimis cu o ceată de turci să obțină confirmarea dietei ca principe. Nobilimea ardeleană n-a acceptat alegerea noului principe. Întrunită la Sighișoara, dieta Transilvaniei a protestat, afirmând că investirea lui Acațiu Barcsai de către marele vizir în această înaltă dregătorie reprezintă o vădită imixtiune a Porții în treburile interne ale țării. Presiunile exercitate de otomani au fost însă atât de puternice încât au înfrânt rezistența nobilimii ardeleni. Dieta a reușit să obțină de la noul principe doar angajamentul că se va retrage îndată ce Rakoczy al II-lea se va împăca cu marele vizir.

S-a păstrat scrisoarea adresată de Barcsai bănățenilor la 12 septembrie 1658, în care îi sfătuia să predea de bunăvoie turcilor Lugojul și Caransebeșul³⁴, promițându-le în schimb că nobilii din Banat, ce se vor refugia în Transilvania,

---

²⁹ *Ibidem*, p. 140–141.

³⁰ I. Bănățeanul, *Cel din urmă ban al Caransebeșului și Lugoșului, hunedoreanul Acațiu din Bârcea Mare (Barcsai Akos), ca stimulator al progresului cultural–bisericesc*, în *MB*, X, 1960, 3-6, p. 29-35; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. II, II, București, 1994, p. 177.

³¹ Doru Radosav, *op. cit.*, p. 137-138.

³² Nicolae Drăganu, *Mihail Halici, în Dacoromania*, IV, 1924-1926, p. 89.

³³ Cristina Feneșan-Bulgaru, *Problema instaurării dominației otomane asupra banatului Lugoșului și Caransebeșului*, în *Banatica*, 4, 1977, p. 223 – 238.

³⁴ Fr. Pesty, *op. cit.*, IV, p. 352–354.

vor fi despăgubiți cu alte moșii pentru domeniile pierdute în Banat³⁵. Cronicarul ardelean George Kraus a menționat în cronica sa că banul Acațiu Barcsai a cedat banatul Lugoșului și Caransebeșului în ultimă instanță, în fața amenințătoarei presiuni militare otomane³⁶.

Stările au impus condiția ca durata domniei lui Acațiu Barcsai să fie limitată la momentul iertării de către Poartă a lui Gheorghe Rakoczy al II-lea. La 11 octombrie 1658 Acațiu Barcsai a primit jurământul de credință al nobilimii transilvănene.

În acest context, Barcsai încearcă să păstreze relații normale cu fostul principe, comunicându-i condițiile alegerii sale ca principe, dar și asigurările de păstrare a „loialității” față de cel demis³⁷. Domnul Țării Românești, Mihnea al III-lea, prezent alături de marele vizir în campania militară din Ardeal din 1658, a cerut sprijin principelui Acațiu Barcsai pentru a se putea reîntoarce la sud de Carpați. Pretextând că se teme pentru scaunul muntenesc amenințat – prin lunga sa absență - de Constantin Șerban Basarab, Mihnea l-a rugat pe Acațiu Barcsai să intervină pe lângă marele vizir să-l lase să plece. Demersurile principelui Barcsai au avut succes și mica oștire a lui Mihnea al III-lea s-a putut reîntoarce acasă.

Între poruncile Porții primite de Acațiu Barcsai era și cea referitoare la prinderea și predarea celor doi domni fugari, Constantin Șerban Basarab și Gheorghe Ștefan. Tentativele formale de prindere a celor doi, realizate din porunca principelui Acațiu Barcsai, se dovedesc a fi un eșec. Probabil Acațiu Barcsai nu a intenționat efectiv să îndeplinească poruncile Porții referitoare la domni români, fapt cunoscut și de către cei în cauză. Numai așa se explică șederea și libertatea de mișcare în Transilvania, afișată de foștii domni ai Țării Românești și Moldovei. Prinderea și predarea domnilor fugari de către Acațiu Barcsai ar fi însemnat încălcarea unei îndelungate tradiții în raporturile Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească, potrivit căreia niciodată fugarii

³⁵ Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin*, II, Caransebeș, 1900, p. 142; George Popovici, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoș, 1904, p. 257.

³⁶ G. Kraus, *Cronica Transilvaniei (1608 -1665)*, editori G. Duzinchevici și E. Reus-Mârza, București, 1965, p. 271; contextul dificil în care a preluat tronul princiar Acațiu Barcsai este explicat și analizat detaliat de istoricul clujean Călin Felezeu, *Statutul instituției centrale a Transilvaniei reflectat în raporturile cu Poarta otomană (sec. XVII)*, în *Raportul putere centrală – factori politici interni reflex al statutului juridic al Principatelor Române (sec. XVII – XVIII)*, coord. de Veniamin Ciobanu, Iași, 2006, p. 78-84.

³⁷ Susana Andea, *op. cit.*, p. 109.

stabiliți aici n-au fost trădați și predați Porții³⁸. Mihnea al III-lea a încercat, fără succes, să-l atragă pe Acațiu Barcsai în coaliția antiotomană³⁹. Printr-o scrisoare, Mihnea i-a dezvăluit planurile militare antiotomane. Dar, înconjurat de otomanii care-l păzeau cu grijă de o eventuală răzvrătire, Barcsai, după citirea scrisorii, a avut o atitudine reținută, prudentă. Acațiu Barcsai l-a întrebat pe predecesorul său dacă nu este cumva potrivit să trimită la Poartă documentul primit, deconspirând în acest fel planurile domnului muntean. Principele a lăsat în seama dietei sarcina unui răspuns. Întrunită la Bistrița, Dieta Transilvaniei a respins propunerile lui Mihnea al III-lea⁴⁰.

Panaiotachi Nikusios, omul lui Acațiu Barcsai la Poartă, a dezvăluit dregătorilor Imperiului Otoman intenția lui Mihnea al III-lea de a se răzvrăti împotriva Porții. La 23 martie 1659, P. Nikusios i-a trimis principelui Barcsai o scrisoare prin care îl anunța că Mihnea este complet discreditat la Poartă, că dregătorii otomani sunt convingși de vinovăția sa și că marele vizir va face schimbarea de domnie în Țara Românească – dorită și de principe - imediat după ce va fi venit tributul. În locul lui Mihnea, urma să fie numit de sultan prințul Grigore Ghica, fiul lui Gheorghe Ghica, domnul Moldovei⁴¹.

În primăvara anului 1659, Acațiu Barcsai a încercat să reia legăturile cu domnul muntean, apelând în acest sens la serviciile lui Matei Balogh, solicitându-i să restabilească buna prietenie între cele două țări și să mijlocească o înțelegere între conducătorii lor. Mihnea al III-lea nu a acceptat însă jocul dublu al principelui Acațiu Barcsai și și-a retras trupele pe care i le lăsase acestuia, pentru apărare, în toamna anului 1658⁴². Din acest moment, obiectivul lui Mihnea a fost înlocuirea lui Acațiu Barcsai la conducerea principatului cu Ioan Kemeny, fiind dispus să plătească și uriașa sumă de răscumpărare cerută de hanul tătarilor din Crimeea⁴³; Ioan Kemeny a ajuns în Țara Românească la începutul lunii iunie 1659.

Ca principe al Transilvaniei, Acațiu Barcsai a favorizat răspândirea calvinismului printre românii ardeleni. Dorind să-și consolideze poziția ca

---

³⁸ Susana Andea, *op. cit.*, p. 111.

³⁹ Marin Matei Popescu, Adrian N. Beldeanu, *Mihnea al III-lea (1658-1659)*, București, 1982, p. 150-151.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 151-152.

⁴¹ *Ibidem*, p. 153.

⁴² *Ibidem*, p. 155.

⁴³ *Ibidem*, p. 157-158.

principe prin atragerea de partea sa a preoțimii ortodoxe, Acațiu Barcsai a acordat, la 9 ianuarie 1659, o nouă diplomă de confirmare mitropolitului Sava Brancovici, acordându-i jurisdicție și asupra Țării Făgărașului, pe lângă teritoriile amintite în diploma lui Gheorghe Rakoczy al II-lea. La 15 martie 1659, Barcsai îi scutea pe preoții români de toate îndatoririle fiscale pe care le aveau față de vistieria principatului⁴⁴. La 20 martie 1659, printr-un alt decret, erau acordate aceleași scutiri și preoților din Țara Făgărașului. În iulie 1659, după ce Acațiu Barcsai a ocupat Alba Iulia, l-a destituit pe mitropolitul Sava Brancovici și l-a impus ca mitropolit pe Ghenadie al III-lea care se intitula „arhiepiscop de Bălgrad, Maramureș și a toată Țara Ardealului”.

Raporturile Transilvaniei cu Țara Românească au intrat, către sfârșitul verii anului 1659, într-o nouă fază. Convinși și de Ioan Kemeny, Mihnea al III-lea a acceptat ideea încheierii unui tratat de prietenie cu Acațiu Bracsai. În acest scop au plecat în Ardeal ca soli de pace ai lui Mihnea Ioan Kemeny și un boier muntean⁴⁵. La 28 august 1659, Ioan Kemeny se prezenta în fața principelui – aflat la Cristur, la lucrările dietei – unde, comunicând propunerile de pace ale lui Mihnea al III-lea, a insistat să fie acceptate. Drept gaj al păcii, principatul trebuia să trimită în Țara Românească 3 nobili ostatici, alți 3 bărbați munteni de frunte urmând să fie ostatici, pentru reciprocitate, pe lângă principele ardelean. Cu acordul nobilimii din dietă, Acațiu Barcsai a acceptat condițiile lui Mihnea al III-lea.

La 5 februarie 1660 vladicăi Ghenadie, principele i-a impus condiții de o severitate nemaiîntâlnită până atunci. Ele cuprindeau: supunerea față de superintendentul calvin maghiar; desfășurarea slujbei în biserici numai în limba română; abandonarea superstițiilor (*superstitionum colluvies*); interzicerea cuminecăturii și botezului după ritul vechi; „dezrădăcinarea sărutării icoanelor și a crucii”; divorțul nu se putea pronunța decât cu acordul protopopilor și a superintendentului maghiar; reducerea învățaturii la Sfânta Scriptură, impunându-se *Noul Testament* de la Belgrad (1648); nu va lua amenzi, nici nu-și va crește abuziv veniturile, întrebuițându-le la școli; nu se va amesteca în afacerile țării; nu va adăposti călugări sau alți străini⁴⁶.

⁴⁴ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 82.

⁴⁵ Marin Matei Popescu, Adrian N. Beldeanu, *op. cit.*, p. 160.

⁴⁶ Hurmuzaki, *op. cit.*, XV, p. 1291 – 1293.

Principele Acațiu Barcsai a întreținut corespondență cu diacul de limbă maghiară din cancelaria Moldovei, Matei Literatul⁴⁷. Într-un document inedit din perioada septembrie- decembrie 1660, principele Acațiu Barcsai se adresează lui Matei Literatul, drept urmare a unei plângeri făcute de acesta, în problema banilor oferiți de el pentru eliberarea unor nobili ardeleni din robia tătară⁴⁸.

A fost un principe slab, care în ciuda sprijinului Porții n-a reușit să domine situația din Transilvania și nici n-a putut să-l înlăture definitiv pe fostul principe Gheorghe Rakoczy al II-lea, care și-a reluat domnia în 1659–1660⁴⁹. În august 1659 fostul principe Gheorghe Rakoczy al II-lea, în fruntea unei armate, a pornit împotriva lui Barcsai. La sfârșitul lui august a trecut Munții Meseșului și a pornit asupra Cristurului, unde se afla dieta, care s-a dizolvat la apropierea armatei sale. Era chiar în ziua în care cei 3 nobili desemnați a garanta pacea cu Țara Românească plecau să își îndeplinească misiunea⁵⁰.

După ce primi vestea că un corp de oaste de 1200 de ostași, condus de Ștefan Varadi, a fost risipit de trupele lui Rakoczy, Acațiu Barcsai s-a retras precaut la Deva, oraș aflat mai aproape de protectorul său, pașa de Timișoara. De aici a trimis pentru tratative la Rakoczy pe Kemeny; Barcsai se arăta dispus să renunțe la putere, cu condiția ca succesori să-i fie Ioan Kemeny (era exact dorința lui Mihnea al III-lea)⁵¹. În timpul discuțiilor, a sosit din Țara Românească vestea că voievodul muntean s-a răzvrătit împotriva Porții. În noul context politic, Gheorghe Rakoczy al II-lea a cerut și a obținut de la dieta convocată la Târgu Mureș, acordul realegerii lui ca principe (începutul lui septembrie 1659), ca urmare a abdicării temporare a lui Acațiu Barcsai. Veștiile despre victoriile împotriva turcilor obținute de Mihnea al III-lea i-au fost aduse marelui vizir Kuprulu de un curier special al lui Acațiu Barcsai care, refugiat la Timișoara, suferea un prost tratament din partea otomanilor⁵².

În lipsa unor forțe militare suficiente care să-l susțină, Acațiu Barcsai se retrage în iarna lui 1659–1660 la Sibiu, unde este supus unui prelungit asediu din partea principelui destituit de turci. În decembrie 1659, judeului Brașovului,

⁴⁷ Susana Andea, *Din relațiile Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească în secolul al XVII-lea*, Cluj-Napoca, 1997, p. 55; 75-77.

⁴⁸ Serviciul Județean Cluj al Arhivele Naționale, *Fond Lazăr de Lăzarea*, fila 29.

⁴⁹ *Istoria Românilor*, V, p. 199 -201.

⁵⁰ Marin Matei Popescu, Adrian N. Beldeanu, *op. cit.*, p. 161.

⁵¹ *Ibidem*, p. 162.

⁵² *Ibidem*, p. 192-193.

Mihail Hermann, i-a sosit o poruncă de la Acațiu Barcsai să-l prindă pe domnul fugar refugiat în Țara Bârsei, Mihnea al III-lea⁵³.

La începutul anului 1661, noul principe ales de stările ardeleni, Ioan Kemeny, a pus să fie schingiuit Andrei Barcsai, fratele principelui Acațiu Barcsai și comandant al Făgărașului iar ulterior, din porunca lui Kemeny, Acațiu Barcsai și cei doi frați ai săi, Andrei și Gașpar, au fost executați sub învinuirea că uneltesc cu turcii⁵⁴.

ACAȚIU BARCSAI OF BÂRCEA MARE, THE LAST BAN OF LUGOJ AND CARANSEBEȘ (26 DECEMBER 1644 – 14 SEPTEMBER 1658)

Abstract

The controversial personality of the last ban of Lugoj and Caransebes, Acatiu Barcsai, was rigorously analyzed, on the basis of the testimonies of the epoch, by I. Banateanu, who highlighted his role as a stimulator of cultural-church progress and Ion Totoiu approached the problem of Turkish domination in Banat and Crisana, achieving the first study about the history of vilayet of Timisoara. The complex and contradictory personality of the last ban of Lugoj and Caransebes, the Romanian Acatiu Barcsai is restored in the context of international reports. The most important diplomatic activity was that of the last ban, Acatiu Barcsai (1644-1658), and it's illustrated by his relations with Walachia and Moldavia during the reigns of Matei Basarab, Vasile Lupu, Gheorghe Stefan, Constantin Serban Basarab. A career diplomatist, the confident person of Prince Gheorghe Rakoczy II, he was a member of the "locumtenens comitee" that governed Transylvania when the Prince participated at the unfortunate campaign in Poland (1657).

Some bans, like Acatiu Barcsai, accomplished the position of president of the princely Table. The ban Acatiu Barcsai also participated as a member in

---

⁵³ *Ibidem*, p. 233.

⁵⁴ *Călători străini*, V, p. 584.

the commission of revision of *Constitutiile Aprobate ale Transilvaniei* (in 1653), that guarantees the privileges of the two districts of Banat.

In the XVIth-XVIIth centuries, the bans of Caransebes-Lugoj conducted the confessional life of Eastern Banat, actively sustaining the Reform, more precisely the Calvinism. Thus, the ban Acatiu Barcsai forbade the finalization of the construction of a Catholic church at Slatina de Timis in 1644 and financially supported the printing of a Romanian book, of Calvinistic structure.

The disappearance of the banate of Lugoj was produced in the context of the tragic events in 1658, when the great vizier Mehmed Kuprulu undertook a punitive expedition against prince Gheorghe Rakoczy II, who had flagrantly encroached upon his dispositions. Under the threat of the Turkish army and lacking all support of prince Gheorghe Rakoczy II, in August the 23rd the authorities of Ardeal accept the “election” of the last ban of Lugoj and Caransebes, Acatiu Barcsai, as prince of Transylvania. The Porta imposed the new prince extremely tough conditions, among which the renunciation to the citadels that were providing the defensive line of the country in the western part: Lugoj, Ineu, Caransebes, Dezna, that passed under Turkish domination. The districts of Caransebes and Lugoj were yielded to the Turks by Acatiu Barcsai only in the context of the Ottoman ultimatum of September 1658.